

Katowice, 15 października 2021 r.

Dr hab. Anna Stawarska-Rippel, prof. UŚ
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski
Ul. Bankowa 11 b
40-007 Katowice
e-mail. anna.stawarska-rippel@us.edu.pl

OPINIA

O rozprawie doktorskiej Pana mgr Michała Piegzika pt. *Spór o kształt kodeksu cywilnego w Japonii w latach 1889-1892*, Wrocław 2021, ss. 288

1. Uzasadnienie wyboru tematu

Obserwacja przemian instytucji prawnych w kontekście ścierania się elementów tradycji i postępu jest istotą badań historycznoprawnych. Zainteresowanie badaczy budzą zwłaszcza zasadnicze transformacje w prawie. O jednej z takich transformacji w prawie traktuje przedłożona dysertacja. Wiek XIX w Japonii to początek budowania zrębów nowoczesnego prawa prywatnego. W tej materii epoka Meiji, która rozpoczęła się wraz z restauracją cesarstwa, przeszła do historii jako czas pierwszej nowożytnej kodyfikacji w Japonii. Należy pogratulować trafnego i godnego naukowej analizy wyboru tematu dysertacji. Temat dotyczący kodyfikowania prawa w Japonii w nowożytnym ujęciu jest niemal dziewiczy w naszej nauce, chociaż ważne ustalenia poczynili zwłaszcza Leszek Leszczyński i na gruncie postępowania karnego Jacek Izydorczyk. W kontekście istnienia zasadniczej luki badawczej w naszej nauce przedłożona praca ma charakter niewątpliwie nowatorski. Autor recenzowanej rozprawy słusznie podkreślił w jej wstępie, że stan badań nad japońskim prawem, zwłaszcza prawem prywatnym i jego historią, znajduje się w polskiej nauce prawa w początkowej fazie, a japońskie prawo było dotychczas badane kompleksowo z naciskiem na prawo publiczne i ogólnie kulturę prawną.

Temat na pierwszy rzut oka wydaje się egzotyczny i odległy kulturowo. Treść rozprawy pokazuje jednak, że dystans pomiędzy Japonią i Europą na gruncie prawa prywatnego, nie jest aż tak daleki. Wpłynął na to między innymi pragmatyzm Japończyków, którzy zdecydowali się wprowadzić rozwiązania obce a przydatne w Japonii bez zmuszającego tworzenia własnych oryginalnych rozwiązań, zwłaszcza, że własny (rodzimy) system prawny był zdecydowanie zacofany. Nowożytna kodyfikacja cywilna została przeprowadzona w japońskim prawie w oparciu o wzorce Europy Zachodniej, w szczególności wielkich dziewiętnastowiecznych kodyfikacji cywilnych. Ówczesnym dylematem pozostawało jednak, z którego wzorca i w jakim zakresie skorzystać oraz w jakim stopniu zachować tradycyjne japońskie rozwiązania.

Tymi właśnie zagadnieniami zajął się w przedłożonej rozprawie Pan mgr Michał Piegzik, które nazwał sporem o kształt japońskiego Kodeksu cywilnego. Rozważania Pana Doktoranta koncentrują się na wyodrębnionym okresie w historii kodyfikowania japońskiego prawa prywatnego, kiedy ważyły się losy odroczenia wejścia w życie Kodeksu cywilnego. Trzyletni spór prowadzony początkowo na łamach czasopism prawniczych przekształcił się w jedno z najważniejszych zagadnień natury polityczno-prawnej na forum parlamentu. Nie mam najmniejszych wątpliwości, że podjęty temat dysertacji jest ważny, w zasadzie nieznanym polskiej nauce, i jego wybór zasługuje na wysokie uznanie.

2. Układ, zawartość pracy i problemy badawcze

Tytuł pracy został określony właściwie i obejmuje okres od kwietnia 1889 r. do czerwca 1892 r. W tym właśnie czasie toczył się spór o kształt Kodeksu cywilnego w Japonii pomiędzy dwoma grupami japońskich jurystów. Struktura całej pracy, jak też wewnętrzna struktura rozdziałów, jest prawidłowa i nie budzi jakichkolwiek wątpliwości. Praca składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów oraz zakończenia.

Cel rozprawy został przejrzysto sformułowany, mianowicie: przedstawienie przyczyn, przebiegu, skutków oraz znaczenia sporu o kształt Kodeksu cywilnego dla procesu kodyfikacji japońskiego prawa cywilnego ery Meiji. Głównym problemem

badawczym postawionym przez Pana Doktoranta jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, dlaczego opracowany w latach 1879–1889 i opublikowany w dwóch częściach w 1890 r. Kodeks cywilny autorstwa Gustawa Boissonade'a i zespołu japońskich jurystów nie wszedł w życie w pierwotnie planowanym terminie, tj. 1 stycznia 1893 r. Tak ambitnie postawione zadanie badawcze wymagało sięgnięcia do japońskich źródeł. Tak też uczynił Autor dysertacji, co należy uznać za pionierskie w naszej nauce. Pokonanie bariery języka japońskich dokumentów z epoki, ich tradycyjnego zapisu i archaicznych form gramatycznych wymagało nie tylko znajomości języka japońskiego, ale także ich skrupulatnej analizy językowej. Umożliwiła ona – jak wyjaśnił Autor dysertacji – zrozumienie nie tylko podstawowego znaczenia opinii prawnych, ale również ich historycznych i kulturowych niuansów wynikających z wiekowej przynależności Japonii do kręgu cywilizacji wschodniej posługującej się znakami kanji obok rodzimych sylabariuszy hiragana i katakana. Zagadnienia językoznawcze nadają historycznoprawnej dysertacji cech interdyscyplinarności. W badaniach nad tytułowym zagadnieniem Pan Doktorant posłużył się metodą historycznoprawną w klasycznej wersji, a tym samym nie prowadził szczegółowych rozważań teoretycznych i dogmatycznych dotyczących poszczególnych instytucji prawa cywilnego. Za niezwykle interesujące uważam jednak nieliczne fragmenty odnoszące się do poszczególnych instytucji np. w zakresie prawa osobowego i rodzinnego.

Układ pracy ma charakter chronologiczno-rzeczowy, i taki też najczęściej jest stosowany w przedstawieniu procesu kodyfikacji. Autor dysertacji podkreślił, co prawda, że przedmiotem rozprawy nie jest sam proces opracowania Kodeksu cywilnego w Japonii. Autor poddał natomiast badaniu jego ważny etap: trzyletni spór o kształt Kodeksu cywilnego, będący istotnym elementem procesu kodyfikacji prawa cywilnego, którego bezpośrednim skutkiem było odroczenie terminu wejścia w życie tego kodeksu postrzegane jako symbol upadku szkoły francuskiej. Ten okres porównywany jest w literaturze do głośnej polemiki pomiędzy Antonem Thibautem

a Friedrichem Carlem von Savigny na początku XIX wieku w niemieckiej nauce prawa. Autor dysertacji wspomina o tym kilkakrotnie stwierdzając, że spór (debata) pomiędzy reprezentantami japońskiej jurysprudencji pod koniec XIX w. wydaje się niezwykle interesująca w kontekście tego słynnego sporu o analogiczne zagadnienia związane z kodyfikacją prawa. Pan Doktorant słusznie stwierdził, że w przeciwieństwie do sporu o kształt Kodeksu cywilnego w Japonii w latach 1889–1882, spór pomiędzy historyczną szkołą prawa i szkołą pozytywistyczną w Niemczech jest dobrze znany europejskim badaczom historii prawa. Nie znajduję jednak przysłowiowej „kropki nad i”. Może warto byłoby rozszerzyć komentarz dotyczący porównania sporu w niemieckiej i japońskiej nauce prawa.

Główne wątki rozprawy zostały poprzedzone rozdziałem wprowadzającym czytelnika w zagadnienie dziejów Japonii w epoce Edo oraz systemu prawnego Japonii do schyłku szogunatu, a także prób podejmowanych w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego w Japonii w latach 1868-1889. Pan Doktorant zdecydował się wyodrębnić część teoretyczną, która dotyczy zagadnienia nowożytnej kodyfikacji i jej znaczenia dla konsolidacji nowoczesnych narodów oraz, ogólnie rzecz ujmując, postępu. Pan Doktorant dokonał także porównania w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego w Japonii i w europejskiej kulturze prawnej. Ścieranie się tradycji i postępu widoczne jest już u początków podjęcia prób kodyfikacji prawa prywatnego w epoce Meiji. Autor dysertacji wskazał, że na wstępie podjęto decyzję, iż zapożyczenia z obcego prawa nie będą mechaniczne, ale dokonywane na podstawie ścisłej selekcji i po dopasowaniu do japońskich warunków. W świetle tego interesujący jest fakt przyjęcia już na początku prób kodyfikacyjnych za wzór prawa francuskiego i tworzenie Kodeksu cywilnego będącego w przeważającej mierze kalką *code civil*, co było sprzeczne z pierwotnym założeniem krytycznej recepcji obcego prawa.

Ważne są ustalenia Autora dysertacji dotyczące udziału Gustawa Boissonade'a i zespołu japońskich jurystów w opracowaniu dwóch części projektu Kodeksu cywilnego – w zakresie prawa rodzinnego i spadkowego.

Wysoko oceniam skrupulatne przedstawienie szkół prawa w Japonii i

środków akademickich z nimi powiązanych. To właśnie między nimi toczył się tytułowy spór, chociaż formalnie wzięły w nim udział 23 ośrodki kształcące prawników. Pan Doktorant wykazał, że spór o kształt Kodeksu cywilnego doprowadził do konsolidacji szkół prawa ery Meiji. Dysertacja dowodzi, że tytułowy spór miał zasadniczy wpływ na rozwój japońskiej nauki prawa. Sprzyjał temu szeroki i rzetelny dyskurs naukowy prowadzony w oparciu o tło porównawcze. Kształcenie japońskich prawników w oparciu o prawo Zachodu i staranne badanie przez nich obcych systemów prawnych czyniło z nich specjalistów prawa obcego (głównie europejskiego). Należy zgodzić się z Autorem dysertacji, że możliwość przeprowadzenia szerokiej dyskusji umożliwiła długie *vacatio legis* promulgowanego w 1890 r. w dwóch częściach Kodeksu cywilnego. Przy określeniu krótszego *vacatio legis* dyskusja toczyłaby się najpewniej już *de lege lata* w celu rewizji aktu prawnego.

Zasadniczą część pracy stanowią źródła, w szczególności opinie prawne sformułowane w związku z toczonym sporem o kształt Kodeksu cywilnego w Japonii. Autor dysertacji dokonał selekcji spośród ponad 300 opinii prawnych opublikowanych na łamach japońskiej prasy prawniczej. W efekcie 50 odpowiednio dobranych (reprezentatywnych) opinii prawnych pozwoliło na udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Autor dysertacji nie ograniczył się jedynie do przedstawienia tych opinii, lecz dokonał ich zestawienia i uporządkowania argumentów stron sporu oraz opatrzył je własnym komentarzem i wnioskami.

Autor podtrzymał stanowisko, że cechą charakterystyczną kodyfikacji prawa prywatnego w Japonii był brak rewolucyjnych skoków i rozwój następował w sposób ewolucyjny nie doprowadzając do radykalnego zerwania z istniejącym porządkiem społecznym i tradycją. Jak wiadomo w oświeconej Europie przeciwnikiem utopijnego „spalenia” wszystkich starych praw i zastąpienia ich nowymi był sam Napoleon, którego *code civil* miał być recypowany w Japonii. Ponadto liberalny model prawa prywatnego był krytykowany w Europie w XIX wieku, czego skutkiem było zjawisko socjalizacji (publicyzacji) prawa prywatnego uwzględnione w BGB. Co prawda zmiany w podejściu do kształtu kodeksu cywilnego w Japonii były powodowane

innymi czynnikami, ale paralelnie podążały w tym samym kierunku.

W tym kontekście ważne jest stwierdzenie Autora dysertacji, że wzorowany na niemieckich projektach kodeks cywilny w Japonii wszedł w życie dwa lata przed BGB co w opinii Autora świadczy o wpływie sporu o kształt Kodeksu cywilnego na rozwój światowej nauki prawa cywilnego. W świetle przedstawionych opinii Autor sformułował wniosek, że zasadnicze zarzuty w stosunku do Kodeksu cywilnego dotyczyły prawa rodzinnego i spadkowego. To charakterystyczne, że tych właśnie dziedzinach, gdzie tradycja i zwyczaj są najsilniej zakorzenione, zaobserwowano zasadnicze ścieranie się tradycji i postępu.

Pan Doktorant wykazał, że zwycięstwo stronnictwa odroczeniowego powodowane było brakiem akceptacji dla idei przewodniej Kodeksu cywilnego i następnie nieprzystawania jej do założeń konstytucji z 1889 r. wzorowanej na rozwiązaniach niemieckich. Ta konstytucja, jak stwierdził autor dysertacji, stanowiła istotną przeszkodę w liberalizacji i zasadniczej modernizacji japońskiego prawa. Jej postanowienia świadczyły też o braku gotowości Japończyków na bardziej radykalny zasięg reform. Dopiero nowa konstytucja z 1946 r. umożliwiła dokonanie reform w prawie prywatnym niezbędnych dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego.

Zasadniczą nowością w naszej nauce prawa jest przybliżenie specyfiki debaty prawniczej w japońskiej jurysprudencji prowadzonej pod koniec XIX w. Pan Doktorant udowodnił, że spór o kształt Kodeksu cywilnego miał decydujący wpływ na przebieg procesu legislacyjnego w zakresie kodyfikacji japońskiego prawa prywatnego. Ten spór był najważniejszym czynnikiem decyzji parlamentu w sprawie odroczenia terminu wejścia w życie Kodeksu cywilnego. Głównym beneficjentem tego odroczenia stała się szkoła prawa niemieckiego do czego przyczyniła się zwłaszcza szkoła prawa angielskiego prowadząc spór ze szkołą francuską. Spór przyczynił się także do powołania Komitetu Badawczego ds. kodeksów, który w

3. Źródła i literatura

Dla historyków prawa najcenniejsza, ale zarazem najtrudniejsza jest praca naukowa przygotowana w oparciu o źródła, a taki właśnie charakter ma recenzowana dysertacja. Bibliografia będąca podstawą pracy robi na czytelniku duże wrażenie z powodu wykorzystania japońskich materiałów źródłowych i literatury.

Praca została oparta na obfitym i sumiennie wykorzystanym materiale źródłowym w języku japońskim epoki Meiji, w tym archiwaliach, źródłach drukowanych (opiniach prawnych) i aktach prawnych, co budzi uznanie i wymaga pochwały. Autor dysertacji wykorzystał źródła archiwalne z zasobów Narodowej Biblioteki Parlamentarnej w Japonii i Archiwum Narodowego.

Podstawą rozważań jest także skrupulatnie zebrana literatura przedmiotu, głównie w języku japońskim, angielskim, niemieckim i francuskim.

Treści recenzowanej dysertacji świadczą, że Pan Doktorant bardzo umiejętnie porusza się wśród japońskich źródeł i literatury.

4. Konkluzja

Moja ocena przedłożonej rozprawy doktorskiej jest pozytywna i zarazem bardzo wysoka. Uważam, że dysertacja powinna zostać szybko opublikowana. Warto się zastanowić nad jej opublikowaniem także w języku obcym. Opublikowanie rozprawy w języku angielskim czyniłby ją dostępniejszą dla szerszego kręgu odbiorców.

Wnoszę jednocześnie o wyróżnienie rozprawy doktorskiej Pana mgra Michała Piegzika.

Konkludując pragnę stwierdzić, że przedstawiona do zaopiniowania rozprawa Pana mgra Michała Piegzika stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i spełnia wszystkie pozostałe wymagania stawiane pracom doktorskim, zawarte w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach

i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.). W związku z tym wnoszę o dopuszczenie Pana mgr Michała Piegzika do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Anna Stawarska-Rippel

